

tudi rokodelska delavnica z vso opremo za izdelovanje opank, cehovske insignije, nogavice in gamaše, usnjeni modni dodatki, nekaj rekonstrukcij obutve, slikovno gradivo, kipi in reliefi, arhivsko gradivo, fotografije, reklamne table, časopisni oglasi in katalogi, posterji ipd.

Med razstavo so prikazovali tudi **dokumentarne filme** o izdelavi opank iz let 1967 (Šestinski opanci), 1986 (Opančar Vlado Kuftrin) in 1996 (Izrada opanaka od govede i ovčje kože), ki so jih posneli na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Sveučilišča v Zagrebu.

Za bolj sproščeno in prijetno vzdušje je v ozadju zvenela glasba na temo obutve, tako hrvaške ljudske pesmi kot povsem sodobne tuje in domače popevke. **Vodstvo** po razstavi je potekalo v hrvaškem in angleškem jeziku.

Pedagoški program je vodila Željka Jelavić. Pripravila je delavnice za osnovnošolsko mladino in upokojenke. Na podlagi ogleda razstave je Jelavićeva na delavnicah spodbujala udeležence, da so razmišljali o različnih delih, okraskih, sporočilu in oblikah razstavljenih obutve in svoje razumevanje in ustvarjalnost izražali v izdelkih: šolarji so risali vzorce na podplate in zgornje dele papirnatih modelov čevljev, upokojenke pa so se kot bolj večje ročnega dela lotile različnega okraševanja blaga (klobučevine), iz katerega so modele čevlja izrezali v muzejski restavratorski delavnici.

Izdelki so bili pozneje razstavljeni na pedagoški razstavi, nekaj najlepših izdelkov je arhiviranih v pedagoški zbirki, nekaj pa so jih izdelovalci odnesli domov.

Ob razstavi je na 182 straneh izšel bogato ilustriran **katalog** z angleškim povzetkom in obsežno bibliografijo. Obiskovalce so privabljali tudi plakati, razglednice in zloženke z motivom ženskih opank – *oputar* iz zbirke Etnografskega muzeja Zagreb. Propagandno gradivo je oblikovala Nikolina Jelavić Mitrović. Tudi katalog je sledil konceptu razstave. Zlatko Mileusnić je prispeval poglavje o arheoloških, Nadja Maglica pa srednjeveških sledih obutvene kulture do 20. stoletja. Vesna Zorić je obdelala obutveno obrt in rokodelstvo, v katerem so natančno opredeljene vrste obutve, predvsem opanke na Hrvaškem, Aida Brenko pa pomen obutve v hrvaških vaških skupnostih po posameznih regijah. Katalog sta avtorici razstave zaključili s poglavjem o primerjavi domače in tuje obutvene kulture v dvajsetem stoletju.

Tako razstava kot katalog sta na eni strani želela prikazati skupno evropsko in svetovno obutveno dediščino ter izraze sodobne globalne identitete, ob njej pa poudariti posebnosti hrvaške kulture. Razstava je kljub bolj skromnim oblikovalskim rešitvam prav gotovo zajela klasične informacije o vlogi obutve in tako izpolnila svoj namen. Odlikovali so jo pestrost in količina zbranega gradiva ter sodelovanje strokovnjakov iz številnih hrvaških muzejev, kar dokazuje dobro organiziranost hrvaške muzejske stroke. Kljub minljivosti muzejskega medija je ostal dragocen katalog, ki lahko rabi kot metodološki, vsebinski in primerjalni raziskovalni in muzejski pripomoček. Čeprav sta avtorici v uvodu poudarili, da nista mogli zajeti prav vseh tem, pa vseeno pogrešamo informacijo o izobraževanju, kajti Hrvati imajo tudi na tem področju kar nekaj vidnih strokovnjakov, ki so pisali učbenike (npr. Stjepan Gjurgjan). Žal pa poleg Borova

oziroma nekdanje Bate ni omenjena znana slovenska čevljarska blagovna znamka Peko, čeprav je tovarna imela precej uspešnih filial po Hrvaškem že v obdobju med obema vojnama, po drugi svetovni vojni pa se je trgovska mreža še povečala.

Čestitamo hrvaškim kolegicam etnologinjam za obsežno in dobro opravljeno delo ter dragocene izkušnje!

Literatura:

BRENKO, Aida; Nadja Maglica; Zlatko Mileusnić; Vesna Zorić 2006: Koje dobre šuze! Šetnja kroz povijest obuće. Razstavni katalog. Zagreb: Etnografski muzej, 182 str.

Datum prejema članka v uredništvo: 27. 6. 2007.

Drugi članki ali sestavki / 1.25

Bojan Knific

»ČRNA NOŠA«

Razstava v Galeriji Veronika v Kamniku

Jasna Paladin, avtorica razstave o črni noši.
Foto: Aleš Leben, september 2007

V Kamniku vsako leto drugi konec tedna v septembru potekajo Dnevi narodnih noš, ki v mesto pod Kamniškimi Alpami privabijo nekaj deset tisoč obiskovalcev. Med njimi so redkejši poznavalci oblačilne dediščine in številnejši ljubitelji, ki se tako ali drugače kostimirani udeležijo nedeljskega sprevoda ali si prireditev ogledajo, in drugi obiskovalci, ki jih v Kamnik privabi z »narodnimi nošami« prepletena turistična ponudba.

Organizatorji prireditve, katere začetki segajo v sredino šestdesetih let, svoje cilje z leti spreminjajo. Te na eni strani oblikuje želja po množičnem obisku in s tem pogojena (pogosto cenena) turistična ponudba ter na drugi strani potreba, da bi pri ljudeh, ki se kostimirajo v »narodne noše«, in drugih zainteresiranih

spodbudili odgovornejši odnos do oblačilne dediščine. V prid slednjemu ob Dnevih narodnih noš pripravljajo prireditve in razstave, ki obiskovalcem ponujajo več kot zgolj z »narodnimi nošami«, narodno-zabavno glasbo, kranjsko klobaso in čevapčiči povezano zabavo. Taka je bila tudi razstava o »črni noši«, ki jo je v Galeriji Veronika v začetku septembra letošnjega leta v sodelovanju z Akademsko folklorno skupino »France Marolt« iz Ljubljane in oblikovalko Sašo Kerkoš pripravila etnologinja Jasna Paladin. Odprtje razstave so z ljudskimi plesi popestrili folklorniki, posebne pozornosti (in pohvale) pa so bile deležne v »črno nošo« kostumirane Kamničanke in okoličanke, ki jih je na odprtje povabila avtorica razstave.¹

Jasna Paladin se je s podobnim projektom prvič srečala leta 2006, ko je v Galeriji Pika ob Dnevih narodnih noš pripravila razstavo o zgodovini ženskega spodnjega perila z naslovom Poglejmo, kaj je spodaj. Zanimiva razstava in katalog, ki jo je spremljal, sta spodbudila organizatorje, da so jo k sodelovanju ponovno povabili, tokrat s prošnjo, da z razstavo o »črni noši«, pripravljeno v Galeriji Veronika, razkrije pojav ene od različic »narodnih noš«, ki je od konca 19. stoletja do danes dobila številne podobe.

Da je »črna noša« pravzaprav »narodna noša«, je bilo eno od temeljnih izhodišč, ki se ga je avtorica zanimive razstave in obsežnega kataloga, v katerem so na petdesetih straneh zapisana spoznanja o »črni noši« in številne fotografije (pretežno iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja), dobro zavedala. Iskanje virov, ki pojasnjujejo pojav, ni bilo preprosto, saj celostne razprave o »črni noši« do sedaj nismo imeli, hkrati pa so viri in izjave sogovornikov, ki so podlaga za razumevanje pojava v današnji družbi, prežete z domoljubnimi in rodbinski preteklosti naklonjenimi čustvi, ki jih je treba pravilno razumeti. O »narodnih nošah« vsi vedo vse, zlasti tisti, ki se kostumirajo, malokdo od njih pa je pripravljen zapisati to, kar ve ali misli, še težje sprejeti to, kar ve ali misli kdo drug. Ljubitelji s težavo sprejemajo strokovne opredelitve kostumiranja, ki rabi izkazovanju pripadnosti predstavnim skupnostim, pa čeprav bi bilo sprejemanje mnogim, tudi Kamničanom in še prav posebej organizatorjem Dnevo narodnih noš, pomembno.

»Črna noša« se je kot slavnostna preobleka žensk za posebne priložnosti razvila ob koncu 19. stoletja, in sicer iz oblačenja, ki je v drugi polovici 19. stoletja sledilo oblačilni modi. Postala je kostum, ki je rabil izkazovanju pripadnosti predstavnim skupnostim Slovencev, tudi drugim ožje prostorsko in družbeno omejenim predstavnim skupnostim, hkrati s tem pa je vsaj še ob koncu 19. stoletja opravljala funkcijo siceršnje ženske praznjice obleke. Danes je »črna noša« izključno kostum, ki si ga lastnice oblečejo ob posebnih priložnostih in ima zaradi redkosti med nosilci »narodnih noš« prav posebno veljavo.

Avtorica oblikovno dovršene razstave, na kateri so folklorne kostume Akademsko folklorne skupine »France Marolt«, »črno nošo« s konca 19. stoletja in posamezne oblačilne kose ter dodatke (peče, sklepance, nakit, nogavice, čevlje in drugo) dopolnjevale na stenah pritrjene reprodukcije fotografij, novejši

Odprtje razstave o črni noši v Galeriji Veronika v Kamniku.
Foto: Aleš Leben, september 2007

slikovno gradivo in izseki besedila iz kataloga, je pokazala, da »črna noša« ni oblikovno povsem določljiva, in čeprav bi si tega mnogi želeli, zanjo ni mogoče povsem jasno zapisati pravil, po katerih bi se lahko zgledovali tisti, ki jo želijo izdelati na novo ali se vanjo že oblačijo. Pravil, ki jih v zvezi z oblačenjem »narodnih noš« narekuje družba, je pravzaprav ogromno. Vsa so vredna upoštevanja, a dejstvo, da so zapletena in jih ni mogoče strniti v kratke misli, mnogi ljubitelji, ki si želijo nadzora nad oblačenjem »narodnih noš«, težko sprejemajo. Še težje sprejemajo dejstvo, da se družbeno sprejeta pravila nošenja »narodnih noš«, tudi »črni noš«, spreminjajo, in da jih spreminjajo pravzaprav sami nosilci s kršitvami obstoječega reda. Poleg tega pravila spreminjajo nove interpretacije pojava, kakršna je bila pričujoča razstava in kakršen je bil katalog.

Mnogim ni všeč, kako se v »narodno nošo« oblačijo narodnozabavni ansambli. Mnogi, tudi Kamničani, in tisti, ki se udeležujejo nedeljskega spreveda, bi jim prepovedali tovrstno kostumiranje. A tudi v Kamniku na nedeljskem sprevedu bi si mnogi želeli doživeti drugačno podobo. Podobo, v kateri bi se bolj odražal oblačilni videz preteklih obdobij, podobo, ki bi jo bolj odločujoče dopolnjevale »črne noše«, saj bi bila s tem slika oblačilne dediščine, ki jo Dnevi narodnih noš v Kamniku kažejo, bolj pestra, bolj zanimiva, manj stereotipizirana, čeprav s tem manj prepoznavna. Organizacijski odbor je ponujeno priložnost, da je bila Akademsko folklorna skupina »France Marolt« pripravljena posoditi folklorne kostume, Jasna Paladin pa pripravljena projekt izpeljati, sprejel, in sedaj bi bilo prav, da bi spoznanja o »črni noši« sprejeli ljudje, ki se enkrat ali večkrat letno v Kamniku kostumirajo.

Datum prejema članka v uredništvo: 25. 9. 2007.

¹ V nadaljevanju navajam deloma preoblikovan govor, ki sem ga imel ob odprtju razstave.